

ЗМІСТ І ЗАСОБИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У БАЗОВИХ ДОКУМЕНТАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

CONTENT AND MEANS OF ARTISTIC AND AESTHETIC DEVELOPMENT OF SENIOR PRESCHOOL STUDENTS IN THE BASIC DOCUMENTS OF THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Стаття присвячена одній із важливих проблем підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти – формуванню мистецько-творчої компетентності старших дошкільників. Зокрема, аналізується художньо-естетичний розвиток вихованців шляхом відкриття світу мистецтва, образу творення, краси (творчості). Основна увага зосереджується на висвітленні змістових аспектів та засобів художньо-естетичного розвитку старших дошкільників в базових документах ЗДО. Нами виражено, що на формування мистецько-творчої компетентності дошкільника (за Базовим компонентом дошкільної освіти) впливають такі види її діяльності: а) художньо-продуктивна (малювання, ліплення, аплікація); б) музична (спів, слухання музики, музично-ритмічна і музично-ігрова діяльність, гра на дитячих музичних інструментах); в) театралізована (формування глядацької та виконавської культури на основі занурення в театральну атмосферу та створення і "проживання образів" персонажів у власній театралізованій діяльності); г) самостійна художня діяльність.

Нами виокремлено, що педагоги українських ЗДО керуються у своїй діяльності відповідними нормативними чинними освітніми програмами, основна з яких (програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня»), і художньо-естетичний розвиток дошкільнят висвітлює лінія "Дитина у світі культури". У ній увіраховуються такі види художньо-продуктивної діяльності: на основних заняттях – ознайомлення з літературним, образотворчим, музичним і театральним мистецтвом, а на додаткових передбачено набуття початкових умінь із хореографії, а також екскурсії до музеїв, театру.

Нами доведено, що взаємодія різних видів мистецтв та співдія мистецько-творчої діяльності старших дошкільнят не лише впливають на розвиток їхніх емоцій та почуттів, а й пробуджують внутрішні сили до креативного мислення, отримання нового продукту, надання йому більшої художньої виразності її естетичного оформлення.

Ключові слова: художньо-естетичний розвиток, мистецько-творча компетентність старшого дошкільника, види мистецтва (образотворче, музичне, театральне, художня література, хореографія).

The article is devoted to one of the important problems of training future teachers of a preschool education institution – the formation of artistic and creative competence of older preschoolers. In particular, the artistic and aesthetic development of pupils is analyzed through the discovery of the world of art, image creation, beauty (creativity). The main focus is on highlighting the content aspects and means of artistic and aesthetic development of older preschoolers in the basic documents of the preschool education institution.

We have emphasized that the formation of the artistic and creative competence of a preschooler (according to the Basic component of preschool education) is influenced by the following types of activities: a) artistic and productive (drawing, sculpting, appliqué); b) musical (singing, listening to music, musical-rhythmic and musical-game activities, playing children's musical instruments); c) theatrical (formation of audience and performance culture based on immersion in the theatrical atmosphere and creation and "living the images" of characters in their own theatrical activity); d) independent artistic activity.

We singled out that the teachers of Ukrainian preschool education institutions are guided in their activities by relevant normative current educational programs, the main one of which (the program for the development of children of preschool age "Ukrainian Kindergarten"), and the artistic and aesthetic development of preschoolers is covered by the line "Child in the World of Culture".

The following types of artistic and productive activities are highlighted in it: in the main classes – familiarization with literary, visual, musical and theatrical art, and in additional classes it is provided for the acquisition of initial skills in choreography, as well as excursions to museums and the theater.

We have proven that the interaction of various types of arts and the cooperation of artistic and creative activities of older preschoolers not only affect the development of their emotions and feelings, but also awaken the inner forces for creative thinking, obtaining a new product, giving it greater artistic expressiveness and aesthetic design.

Key words: artistic and aesthetic development, artistic and creative competence of an older preschooler, types of art (visual, musical, theatrical, fiction, choreography).

УДК 373.2.016:7

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.41>

Городиська В.В.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного

педагогічного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Формування естетичної культури старших дошкільників у сучасних ЗДО набуває сьогодні особливої значущості. Серед важливих складових освітнього та культурного збагачення особистості займає художньо-естетичний розвиток. Він може бути забезпечений через формування у дошкільників почуттів краси в різних проявах, у ставленні

до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвитку творчих здібностей. Це зумовило увагу науковців до різних видів естетичної діяльності дошкільників, оскільки саме через неї зростаюча особистість реалізує свій природний потенціал, долучається до надбань культури.

У нашому дослідженні художньо-естетичний розвиток – це цілеспрямований педагогічний

процес, котрий, інтегровано вводить дитину у світ Мистецтва, Образотворення, Краси. Шляхом пробудження сенсорної сфери дошкільників виникає самовираження, відбувається започаткування культури реагування на окремі деталі поліхудожнього середовища, вироблення емоційного сприйняття у них.

Неабияке значення у художньо-естетичному розвитку в період дошкільного дитинства має мистецько-творча діяльність. Вона володіє навчальним, розвивальним і виховним потенціалом, містить значні можливості для розвитку емоційно-почуттєвої, естетичної сфер дитини, її художньої творчості, особистісних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мистецько-творчої компетентності старших дошкільників досліджували такі науковці Г. Бєленька, І. Біла, А. Богуш, О. Дронова, О. Кононко, Н. Лисенко, І. Паласевич, О. Половіна, А. Федорович, Л. Фесюкова та ін. Вчені акцентують на важливості інтеграції різних видів мистецтва в освітній роботі ЗДО, а також значущості формування індивідуальної художньої картини світу у свідомості дошкільника. Сприймання та розуміння різних видів та творів мистецтва, вивчення і усвідомлення їхньої мови дають змогу дошкільнику не лише перевтілюватися, а й реалізовувати власні ідеї у різних формах творчості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

У нашому дослідженні мистецьку та творчу діяльність розглядаємо як важливий засіб художнього та естетичного розвитку. Адже, у формуванні самостійного творчого мислення у прищепленні дитини до світу краси та гармонії, зокрема у художній діяльності, ми прилучаємо її до світу мистецтва, формуємо естетичні та культурні цінності, виробляємо вміння передавати власні відчуття і аналізувати емоції. Проте й на сьогодні залишаються малодослідженими питання реалізації художньо-естетичного розвитку старших дошкільнят в умовах закладу дошкільної освіти засобами мистецько-творчої діяльності. Тому, актуальність проблеми на сьогодні зумовили вибір теми нашої статті. Очевидно, що в період дошкільного дитинства, мистецько-творча діяльність є провідною в художньо-естетичному розвитку, у виробленні творчих умінь й навичок, формуванні естетичного смаку старших вихованців.

Метою статті є висвітлити художньо-естетичний розвиток старших вихованців засобами різних видів мистецько-творчої діяльності у базових документах ЗДО.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому процесі вітчизняного ЗДО творча діяльність як його важлива складова відіграє роль ефективного засобу художньо-естетичного розвитку старших вихованців. Саме шляхом

художньо-творчої діяльності формується мистецько-творча компетентність дошкільнят. Розпочнемо із основного – Базового компонента дошкільної освіти (БКДО), який виокремлює рубрику «Дитина у світі мистецтва» [2]. Тут у старшому дошкільлі діти вже можуть естетично сприймати художні цінності, засвоювати ази різних видів мистецтва: образотворчого, музичного, театраль-ного, літературного; відповідно до яких розкриваються естетичні почуття перших. На базі цього у вихованців закладаються основи художнього та естетичного смаку (почуття лінії, форми, кольору, ритму) тощо [1].

У Базовому компоненті дошкільної освіти (2022) освітній вектор «Дитина у світі мистецтва» наголошує, що мистецько-творча компетентність дошкільника «... увиразнює здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал засобами творчої діяльності на основі різноманітних видів мистецтва» [1, с. 21].

На формування мистецько-творчої компетентності дитини впливають такі види її діяльності:

а) художньо-продуктивна (малювання, ліплення, аплікація);

б) музична (спів, слухання музики, музично-ритмічна і музично-ігрова діяльність, гра на дитячих музичних інструментах);

в) театралізована (формування глядацької та виконавської культури на основі занурення в театральну атмосферу та створення і «проживання образів» персонажів у власній театралізованій діяльності);

г) самостійна художня діяльність [4, с. 36].

Кожен із запропонованих видів мистецької діяльності, передбачаючи вільні дії для реалізації творчого потенціалу дошкільнят, сприяє формуванню навичок, які стануть базовими в дорослому житті: уміння слухати і чути, дивитися і бачити; художній та естетичний смак; основи дизайну, декору; розвиток дрібної моторики; інтонаційна й емоційна виразність мовлення; пластичність; відчуття ритму; правила етикету тощо.

Перелічені види творчої діяльності виконують функцію позитивно-емоційного збагачення дітей, викликають у них радість, захоплення, натхнення, витісняючи тривожність, напруження, почуття безпорадності.

Педагоги українських ЗДО сьогодні керуються у своїй діяльності відповідними нормативними чинними освітніми програмами, де художньо-естетичний розвиток дошкільнят висвітлює лінія «Дитина у світі культури» [7; 8].

У цьому розділі розвиток творчих здібностей вихованців увиразнюється у різних видах їхньої художньо-продуктивної діяльності: на основних заняттях – ознайомлення з літературним, образотворчим, музичним і театральним мистецтвом, а на додаткових передбачено набуття початкових

умінь із хореографії, а також екскурсії до музеїв, театру.

Усі нормативні документи дошкільної освіти, незважаючи на певні відмінності, увиразнюють вплив мистецтва (у його різноманітних проявах) на естетичну свідомість та художньо-естетичний розвиток дошкільнят, а також на спонукання останніх до самостійної творчої діяльності.

Суттєвим є й те, що Базовий компонент дошкільної освіти пропонує інтегровану мистецьку практику, в якій можуть домінувати художньо-продуктивна (малювання, ліплення, аплікація), музична і театральна діяльності. Мета освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва» – допомогти дитині створити власну картину світу через інтегративний підхід і створення власного художнього образу [4, с. 36].

Як твердить О. Білан в освітній програмі «Українське дошкілля», шестирічний дошкільник уже володіє різними видами мистецтва; чітко називає його основні види (живопис, графіка, скульптура, архітектура, декоративно-ужиткове); орієнтується в одному-двох жанрах, наприклад, образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет) та назвах предметів, пов'язаних з образотворчою діяльністю; називає деякі види образотворчої діяльності (вишивка, витинанка, різьблення, писанкарство, килимарство тощо), вживає слова на позначення дій, причетних до неї (домалювати, розфарбувати, вирізати, склеїти тощо); називає відтінки кольорів (холодні – теплі). Вихованець старшого дошкільного віку може взяти на себе будь-яку роль – «художника», «скульптора», «майстра», «конструктора», «актора»; вміє інсценувати; знає, яка роль йому більше імпонує; передає голосом, тоном, рухами характерні ознаки предметів (форму, пропорції, колір, фактуру, величину) [7, с. 132].

Відповідно до змісту задуваних освітніх програм дошкілля, *основним засобом художньо-естетичного розвитку старших вихованців у ЗДО постає образотворче мистецтво*. Дітям цього віку вже доступні такі види образотворчості, як *ліплення, аплікація, малювання, конструювання* тощо. Зважаючи на свої уподобання й уміння, вихованці залюбки ліплять фігурки, створюють іграшки, предмети побуту, малюють сюжети, декорують блокноти, складають візерунки (тобто застосовують різні матеріали для втілення своїх творчих задумів і планів). Такі види творчої діяльності дають змогу проявляти художньо-естетичні здібності і технічні навички [5, с. 160].

Дошкільні педагоги із задоволенням зауважують, як поступово ускладнюються композиції дитячих малюнків, аплікацій, ліплення, конструювання предметів із навколишньої дійсності, як вихованці активно виражають своє емоційне ставлення до продуктів власної творчої діяльності, котра щоразу більше приваблює їх щирістю

почуттів та яскравістю барв, як дітям стає дедалі цікавіше творити разом з однолітками, визначати участь кожного в загальній композиції, створювати художній образ, завдяки чому малюнок як продукт творчих зусиль набуває оригінальності й неповторності. Дитина старшого дошкільного віку має розуміти лінію, колір, композицію, ритм як засоби вираження настрою і стану героїв художнього твору, а також давати їм емоційно-образну характеристику.

Завдання педагога – навчити дошкільнят уміло відображати на малюнку характерні риси персонажів (добрий, злий, веселий, сумний); розрізнити предмети та явища (реальні й казкові, типові й особливі), а також відображати їх у ліпленні, аплікації та конструюванні; помічати вади і дефекти у своїх роботах, і в кінцевому результаті – естетично оцінювати власні художні зусилля.

Самостійність, активність, здатність до самоконтролю дають змогу дошкільникові виконувати завдання з образотворчої діяльності як індивідуально, так і групою (панно, фризи, декоративні й сюжетні роботи). Використовуючи властивості різних матеріалів (щільність гуаші, прозорість акварелі, ніжність пастелі), дитина здатна створювати художній образ, передавати власне ставлення до зображуваного, виражати кольором певні настрої, емоції. Завдяки цьому її малюнок, продукт її творчих зусиль, набуває оригінальності, неповторної індивідуальності.

Вагомим мистецьким засобом художньо-естетичного розвитку старших вихованців постає *музика*. Розрізняють пасивну й активну музичну діяльність дошкільнят. *Пасивна діяльність* передбачає слухання музичних творів, під час якого старший вихованець захоплено й емоційно її слухає, визначає характер, настроїв музичного твору, асоціює певний музичний образ із власними відчуттями. При цьому доцільно вчити дошкільника цілісно характеризувати музичний твір, розрізнити властивості звуків, окремі засоби музичної виразності; диференціювати різні жанри музичного мистецтва. Водночас вихователів необхідно упродовж прослуховування музичних творів спонукати дитину здійснювати самостійно вигадані танцювальні рухи, складати про почуті мелодії віршики, казки, коротенькі оповідання.

Батькам і педагогам потрібно виважено ставитися до вибору дитиною бажаних для прослуховування музичних творів, пропонувати їй увазі не лише легку, ритмічну дорослу музику, а саме дитячу й навіть класичну. Дорослі допомагають дошкільнику у визначенні жанрів музичних творів у запам'ятовуванні назв інструментів, на яких виконується певний твір у відгадуванні п'єс, а також заохочують дитину до участі в музичних вікторинах. Доцільно практикувати використання музики в аудіо- та відеозаписах; організувати перегляд

доступних дітям за змістом оперних і балетних вистав, відвідування дитячих концертів, свят та розважальних заходів.

Крім того, дуже важливо навчати дитину передусім розрізняти «музику природи» – співи птахів, звуки різних комах, шелест листя дерев та шум води тощо, порівнювати природну музику зі створеними людьми мелодіями, знаходити в них спільне та відмінне.

Активна музична діяльність проявляється у значної частини дітей, котрі здатні правильно й мелодійно співати, індивідуально інтерпретувати голосом, грати на музичних інструментах, відбивати музично-ритмічні звуки, що безпосередньо сприятиме розвитку музичних здібностей таких дошкільнят.

У різних сферах життєдіяльності дорослий використовує високо-художню музику, з яскравими образами, різними настроями, під яку можна по-різному відтворювати ходьбу, біг, стрибки, рухи рук тощо. Дітям старшого дошкільного віку необхідно пропонувати т.зв. музично-рухову імпровізацію в сюжетних етюдах із метою стимулювання їхніх індивідуальних творчих проявів.

Неабияке значення для художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку має ще один ефективний засіб – *театр*. Вихованці означеної вікової категорії беруть активну участь у підготовці *театралізованих ігор*; творчо перевтілюються в образи персонажів, розігрують сюжети; вносять творчі фрагменти у гру за казкою; виготовляють декорації та костюми; ініціюють організацію ігор-драматизацій, театралізованих ігор, заохочуючи ровесників до розігрування сюжетів літературних творів [3, с. 13].

Старший дошкільник уже володіє численними вміннями й навичками у сприйманні театрального мистецтва, а саме: розуміє зміст вистави, театральний образ як живу акторську дію з використанням засобів мовлення, міміки, жестів, рухів, музики, танцю, співу; співпереживає героям сюжету, підказує, як їм поводитися у скрутних ситуаціях; оцінює свої вчинки та вчинки ровесників, порівнюючи з учинками персонажів вистави; наслідую позитивних героїв театральної вистави; впізнає в силуетах і тінях характерні образи персонажів; оцінює героїв (хитрий, жадібний, нерозумний, довірливий); в ігровій діяльності – відображає характерні особливості театральних персонажів; своєчасно долучається до групової драматизації фрагментів твору; ініціює організацію ігор у «театр»; у сценічній діяльності – бере активну участь у підготовці театралізованих ігор; творчо перевтілюється в образи персонажів, розігрує сюжети, виразно та з гумором виконує ролі; вносить творчі фрагменти у гру за казкою; виготовляє декорації, атрибути, костюми; ініціює організацію ігор-драматизацій, театралізованих ігор, заохочуючи однолітків до

розігрування сюжетів літературних творів, казок [7, с. 237–239].

Загалом дитина свідомо ставить до засвоєння знань про театр як вираження життєвих ситуацій в акторській грі [6, с. 35–40].

На художньо-естетичний розвиток вихованців значною мірою впливає і *художня література*. Слово з літературних джерел живоздатне, може як збентежити, так і заспокоїти дитину, може спонукати задуматися, може засмутити або надихнути, окрилити, розвеселити тощо. Мистецтво слова, інтонаційні переходи здатні діяти на підсвідомість дитини, впливати на її мислення, міркування, мотивуючи до певних дій чи висновків. Художні твори впливають на емоції та почуття дошкільнят, численними й різноманітними цікавими подіями та історіями. Словесні художні образи, сцени з життя людей, тварин, описи природних явищ сприяють осягненню семантичного значення нашої літературної мови та виробленню вміння інтерпретувати думку автора.

Старший дошкільник – не лише пасивний слухач художніх текстів (казок, оповідань, притч), а й активний ілюстратор відображених у них подій, який хоче і може виконувати роль актора, персонажа казки. Шляхом відтворення дитячих літературних текстів (переказ казок, оповідань) дитина цього віку творчо реалізує свої здібності (уявляти, фантазувати, вигадувати, створювати нове й цікаве завершення казки).

Фольклорні твори з народних першоджерел характеризуються потужним зарядом енергії, життєствердним оптимізмом і гумором, відображають розмаїтий світ емоцій та почуттів, підкреслюють естетичність природи, життя, побуту, мистецтва.

Наголосимо, що загалом будь-який вид мистецтва (а саме мистецько-творча діяльність дітей – образотворча, музична, театралізована, літературна, хореографічна), ефективно впливає на художньо-естетичний розвиток старших дошкільнят. Слід звернути увагу на те, що будь-яка творча діяльність дітей сьогодні у вітчизняних ЗДО практично супроводжується музикою. Завдання вихователя – усі ці перелічені види діяльності максимально інтегрувати та поєднувати у різних формах: ігровій, на заняттях, прогулянках, екскурсіях, розвагах та святах, програмах-шоу, майстер-класах, вікторинах, подорожах, а також у самостійній художній діяльності. Наведемо приклади таких інтегрованих конструктивів: інсценізація театральних постановок персонажів з утіленням їхніх образів у малюнку під відповідний до сценарію казки музичний супровід; спів музичних творів з виконанням хореографічних рухів; художня праця з конструюванням паперу, глини, тіста, піску, воску; ігрова діяльність театральних персонажів з поєднанням слухання музики тощо.

Взаємодія різних видів мистецтв розширює мистецько-творчу траєкторію та мислення

старших вихованців, спонукаючи їх до креативного пошуку застосування набутих знань, долання труднощів та перешкод, досягнення вищих результатів, використання модерних технік і створення меганового бачення творчого світу, його відображення.

Доведено, що взаємодія різних видів мистецтв та співдія мистецько-творчої діяльності старших дошкільнят не лише впливають на розвиток їхніх емоцій та почуттів, а й пробуджують внутрішні сили до креативного мислення, отримання нового продукту, надання йому більшої художньої виразності й естетичного оформлення.

Висновки. Отже, набутий досвід із художньо-продуктивної діяльності вихованців у сучасних вітчизняних ЗДО мотивує дошкільних педагогів дбати про розвиток у кожної дитини її пізнавально-творчого потенціалу, вміння саморозкриватися, знаходити свої «фішки», не боятися використовувати власні творчі ресурси і знаходити ту суспільно корисну справу, яка з часом стане джерелом особистого задоволення та щастя.

Таким чином, на естетичне виховання дошкільників впливають дитяча творчість засобами різних видів мистецтв, що реалізують художньо-естетичний розвиток, розкриваючи здібності, таланти необхідні в різних сферах мистецько-творчої компетентності дитини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція. Наказ МОН України № 33. від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. “Дитина у світі мистецтва. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)”. Авторка Олена Половіна. URL: dv.in.ua/2021-2/p3
3. Лозинська Н. На художній майстер-клас ми запрошуємо вас. *Дошкільне виховання*. 2010. № 3. С. 12–15.
4. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>
5. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підруч. / за заг. ред. Г.В. Сухорукової. Київ : Слово, 2010. 376 с.
6. Паласевич І.Л. Засоби формування художньо-естетичної компетентності старших дошкільників. *Молодь і ринок*. 2018. № 10 (165). С. 35–40. URL : <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/146989>
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль : ТОВ «Мандрівець», 2017. 256 с.
8. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В., Кононко О.Л. Київ : МЦФЕР, 2019. 488 с.